

Dési Ádám

„Betolakodók vagyunk egymás álmaiban”

Magyarázatok a megbékéléshez

(Yossi Klein Halevi: *Letters to My Palestinian Neighbor*. HarperCollins, New York, 2018)

Kevés ahhoz hasonló könyvvel találkozhat az olvasó 2018-ban, mint Yossi Klein Halevi *Levelek palesztin szomszédombhoz* című alkotása. Mi különbözteti meg ezt a művet a többitől és mitől válik egészen különlegessé, tehetjük fel a kérdést. A válasz a maga egyszerűségétől válik kivételessé: Yossi Klein Halevi egy rendkívül konkrét és pontosan körül határolt céllal írt. Ez a már-már programnak tekinthető munka pedig nem más mint hogy elmagyarázza (palesztin) szomszédainak saját hitét és tapasztalatait izraeliként.

A könyv explicit és folyamatosan hangsúlyozott reménye, hogy megértést biztosítson, olyan közös alapot, amelynek a segítségével megindulhat a párbeszéd a Közel-Keleten és beköszönhet a régóta áhított béke.

A békés együttélés elősegítése nem csupán propaganda fogás. A szerző könyvének arab fordítását online felületeken keresztül ingyenesen elérhetővé tette, ezzel is a jövőbeli párbeszédet szorgalmazva. Yossi Klein Halevi nem csupán írásaival segíti a békés együttműködést, hanem aktív szervezője és alapítója a Muslim Leadership Initiative (MLI) oktatási programnak, mely szintén hasonló motivációkon alapul. A tanítás mellett az órák és képzések közötti informális beszélgetések is fontos inspirációs forrásai voltak könyvének. Még a kilencvenes években hosszabb időt eltöltött a régió keresztény és muszlim közösségeiben. Meghallgatva és megismerve az ő történeteiket és narratívájukat, mindennapi életüket, ennek az egyszerre térbeli és spirituális utazásnak, vagy ahogy a szerző fogalmaz, zárandoklatnak, lett az eredménye előző könyve (*At the Entrance to the Garden of Eden*), amelynek a *Levelek palesztin szomszédombhoz* lényegében a folytatása, a muszlim és keresztény közösségek után a történet zsidó oldalát elmesélve.

Felépítését tekintve is egyedi alkotással van dolgunk. A könyv nem fejezetekre, hanem ahogy a cím is utal rá, tíz levélre tagolódik. A levelek címzettje minden izraeli potenciális palesztin szomszédja,

akár szó szerint is értve. Az üzenetek célja, hogy a szerző személyes élettapasztalatain és meglátásain keresztül mutassa be egy általánosnak nem nevezhető, de a legkisebb közös egységekre lebontott izraeli zsidó életet, ezáltal kitörve a hagyományos, ugyanakkor rendkívül steril és elidegenítő bal- és jobboldali politikai értelmezésből.

A témaválasztás és felépítési struktúra ennek következtében meglehetősen csapongó, szinte ad hoc jellegű. Erőteljesen érződik rajta Yossi Klein Halevi újságírói múltja, aki olyan rangos lapokba is írt, mint például *The Wall Street Journal*, *The New York Times* és a *Los Angeles Times*. Az egyes levelek belső eszmefuttatások, amelyek leginkább véleménycikkekre vagy blogbejegyzésekre hasonlítanak. Egy alapvetően személyes élményen keresztül, jellemzően különböző ünnepekből, vagy hétköznapi eseményekből kiindulva mutat be olyan komplex jelenségeket, mint az elmúlt évtized békefolyamatai, a zsidó és iszlám vallás közti alapvető különbségek és hasonlóságok, vagy a terrorizmus és biztonság kérdése.

KÖZÉPISKOLÁS FOKON

Tekintve, hogy a könyv célközönsége egy hipotetikus palesztin szomszéd, akinek kevés valódi, első kézből származó tapasztalata van az izraeli zsidó életről és gondolkodásról, a levelek a hazai olvasóközönségnek is új meglátásokkal szolgálhatnak, egyfajta belépőkötetként. A téma szakértőinek azonban, az (izraeli) zsidósággal akár már hobbi szinten foglalkozóknak sok újdonsággal nem tud szolgálni. Mindenképpen le kell szögezni, hogy a szerző nem törekszik tudományos igényességre és a szó szoros értelemben véve ismeretterjesztésre sem vállalkozik.

A történelmi-társadalmi kontextus ismertetése természetesen nélkülözhetetlen, megmarad azonban alapvetően egy középiskolai, könnyen emészt-

hető és befogadható szemlélet mellett. Jelentős figyelmet fordít az ókori gyökerekre és a modern történelemre. Ez a legtöbb esetben azonban iskolás jellegű: nagy emberek történeleme, az elmaradhatatlan hadtörténelemmel kiegészítve. A mélyebb társadalmi folyamatok miértjére sajnos utalásokon és személyes benyomásokon, érzelmeken túl nem kapunk útbaigazítást vagy akár magyarázatot. Pedig a lehetőség adott lenne, hogy egyszerű, hétköznapi szóhasználatnál túllépjünk az olyan leegyszerűsítéseken és sztereotípiákon, amelyek legyőzésének a célja (lenne) ez a könyv. Ez talán a levelek legsúlyosabb hiányossága, hogy nem próbál meg az egyéni magyarázatoknál magasabb szintre lépni, megelégszik annyival, hogy „Jasszer Arafat gonosz ember, ezért utasítja el a békét”. Úgy gondolom, ha a szerző valós alapot szeretne adni a két csoport közti párbeszédnek, akkor azokat a strukturális problémákat is érintenie kellett volna, melyek túlmutatnak az egyéni döntéseken és véleményeken, érzelmeken. Akár saját kutatómunkával, akár társszerzői segítséggel.

„Betolakodók vagyunk egymás álmaiban, egymás otthonérzetét sértjük meg pusztá létünkkel. Az élő megtestesítői vagyunk egymás legrosszabb történelmi rémálmainak.” Már az első levélben ezzel a rendkívül erős képpel vezeti be olvasóit palesztinok és zsidók összefonódott történelmébe. Ahogy a háza teraszáról átlát a fal felett és lassanként megtanulja, hogy a palesztin oldalról felszálló különböző füstök milyen üzeneteket hordoznak. Ha fekete, akkor az égő gumit jelent, ami a tiltakozás és ellenállás színe; ha pedig fehér füst száll, akkor az könnygáz nyoma, ami az izraeli rendfenntartók válasza. Számára is egyértelmű persze, hogy a helyzet nem olyan egyértelműen fekete és fehér, mint ahogy azt a füstök szimbolikája kínálja. A biztonságos távolból figyelő szobatudós vádjá nem állja meg a helyét. A szerző maga is szolgált katonaként a nusseirati menekülttáborban az első intifáda idején. Első kézből tapasztalta a megosztottság és a folyamatos ellentét szülte szenvedést. Egy évtizeddel korábban pedig személyesen is bejárta a környéket, megismerkedve a muszlim és keresztény közösségek kultúrájával.

Úgyanakkor éleslátóan rámutat arra, hogy a zsidó és palesztin identitás, történelmi narratíva igenis törekszik a fekete-fehér jellegű leegyszerűsítésre, ebből kovácsolva politikai tőkét. Ami Izrael a zsidó narratívában a hazatérés, a hit és végső soron a győzelem minden történelmi akadály felett, az a palesztinoknak egy (újabb) invázió, kiszorítás és kirekesztettség elszívása. Az első intifáda arra a belső ellentmondásra világított rá, hogy miként

lehet egy ország demokratikus, ha vannak megszállás alatti területei? Ennek következménye volt a szerző által *bűnbánóknak* nevezett csoport kiemelkedése, amelynek tagjai felelősnek érezték magukat elnyomó szerepük miatt. Sürgették a béketárgyalásokat és szorgalmazták a Közel-Kelet legégetőbb kérdésének mielőbbi rendezését. A világpolitikai események, a második intifáda azonban mindezt zárójelbe tette. A békés rendezésben való hit lényegében eltűnt. Megerősödtek a jobboldali hangok és a megegyezésre törekvő baloldal eszköztelenné vált.

A levelek röviden áttekintik a konkrét történelmi eseményeket, az állami szereplők döntéseit és azok hatásait. Közben pedig felhívja a figyelmet a megszállás és a terrorcselekmények közötti tyúk vagy tojás problémára, bemutatva, hogy a fal felépítése sikeres eszköz volt az öngyilkos merénylők megállításában, szükséges, de nem ideális választás. Hiszen egyértelmű, hogy a béke jobb lett volna, de „ti” nem fogadtátok el, így kénytelen megszokni, hogy a teraszáról a falra lát rá, majd szép lassan hozzászokott, nem csupán a látványához, hanem hogy egyenesen figyelmen kívül hagyja. Helyette a második intifáda a zsidó jelenlét teljesen megsemmisítésére törekedett. Nem a megszállás elleni lázadásnak számított, hanem Izrael és a zsidók mint emberek eltüntetésének a térépről – így értelmezték és kezelték.

A kölcsönös el nem ismerés csak megerősíti a részt vevő feleket saját igazukban. Hajlandóvá teszi őket minden áldozatra a megmaradásért és folyamatos harcért. A levelek célja nem a meggyőzés, ahhoz túlságosan benne van mindkét fél saját narratívájának igazában. Helyette mindkét szereplőnek az lenne a feladata, hogy megkérdőjelezze azokat a narratívákat, melyek szétválasztanak s egymás legrosszabb rémálmaikat teszik élővé. Ebben Izrael mint újabb gyarmatosító jelenik meg, a palesztinok pedig újabb ellenség, melynek legfőbb célja a népirtás és a totális megsemmisítés.

Yossi Klein Halevi 1982-ben, húszas éveinek végén, egyedülálló pályakezdő újságíróként hagyta el Brooklynt, és költözött Izraelbe. A pillanat történelmileg terhelt korszaka volt az országnak, az infláció 300 százalékot ért el és a libanoni háború a küszöbön állt. Mégis úgy érezte, hogy a legjobbkor érkezett, mivel a kőkemény valóság nem hagyott helyet az ígéret földjéről szőtt illúzióknak. Azért költözött Izraelbe, mert nem szalagcímekekről, hanem a maga valójában akarta megismerni és megélni a zsidó visszatérést, valamint aggódott, hogy sikerül-e megmaradnia a zsidó államnak, vagy újra kiszorítják őket. Ironikus módon nem sokkal érkezése után a

helyi fiatalok már mind arról faggatták, hogy hogyan is szerezhetnének amerikai vízumot.

Saját történetével párhuzamosan mutatja be le-
velében a cionizmus legfontosabb állomásait, kitér-
ve az ókori alapokra, mely egészen napjainkig meg-
határozták a történelem alakulását, valamint ahogy
el is várható, hosszú bekezdéseket szentel Herzl Ti-
vadar munkásságának. Saját szavai szerint, a szük-
ség adta meg a cionizmus sürgősségét, de a folya-
matos vágyakozásból származtatható a cionizmus
spirituális alapja. A cionizmus volt a mesgye szük-
ségesség és vágyakozás között. A zsidóságot érő ko-
rábbi kihívások egyszerre tűntek legyőzhetetlennek
és lehetetlennek: de minden történelmi körülmény
ellenére létrejött Izrael. Az, hogy itt és most jelen
van, folyamatos meglepetés önmaga számára is.
Természetesen fiatal államként kikerülhetetlenül el-
követik más nemzetek hibáit, mint például a társa-
dalmi polarizáció, a szegénység, a korrupció vagy
éppen a szervezett bűnözés megjelenése. A zsidó
állam léte azonban végre lehetőséget biztosít arra,
hogy a száműzetés során kialakult absztrakt elkép-
zeléseiket a közösségről a gyakorlatban tesztel-
hessék.

KIK A ZSIDÓK?

A levelekből kirajzolódik a válasz arra az örök kér-
désre, hogy pontosan kikből is áll ez a közösség, va-
gyis kik valójában a zsidók és miért is olyan fontos
ez a kategorizációs kérdés. Hiszen meghatározható
úgy is, mint vallás, népcsoport, etnikum vagy faj,
és szinte minden érintett konfliktusban a meghatá-
rozás a középpontban szerepel. A meghatározás ha-
talmi kérdés, éppen ezért kikerülhetetlen.

A a zsidó identitás alapja Ábrahám és Sára csa-
ládja, erre építkezik az a szemlélet, hogy a zsidóság
felfogható egyfajta globális családként. Ennek ér-
zékletes személyes példája, amikor Yossi Klein Hal-
evi elmeséli a Szovjetunióban élő zsidók melletti
szimpátiatüntetésekben való részvételét az Egyesült
Államokban. A család nem ismer határokat, ezért
ideális keret egy ellenséges környezetben élő és
szétszórt csoportnak, egyfajta történelmi szükség-
szerűség az egymással való törődés. Biztosítja a ma-
gától értetődő (és kötelező) segítséget a családtagok
felé, még akkor is, ha több ezer kilométer távolság-
ra élnek és még sosem találkoztunk velük. A szerző
maga is tapasztalta ezt, amikor a világot járva csa-
ládtagként fogadták zsidó családok Franciaország-
ban vagy éppen Indiában. Ugyanakkor a szerző
(óvatosan) reflektáltan marad a kérdéssel
kapcsolatban, hogy vajon ugyanez a családi ked-

vesség kiterjedt volna-e azokra a zsidókra is, akik
nem bírnak az ő demográfiai jellemzőivel: amerikai
középosztálybeli fehér férfi. Annyi kritikával azon-
ban él a szerző, hogy bemutatja a családi hozzáállás
kétéltűségét: miként áthatja alá a zsidó szolidaritást,
amikor az egymással szemben támasztott túlzott el-
várásokat nem teljesítjük, ami csak felerősíti a belső
ellenségkedést.

Történelemérettségi tételként megtanuljuk, hogy
az egyik legfontosabb alapvető különbség a zsidó
és a belőle kinövő keresztény és muszlim vallás kö-
zött a specifikus és univerzalizisztikus világszemlélet.
Míg a keresztény-muszlim vallás célja a kizáróla-
gosság, térítés és betérhetőség, ezzel szemben a zsi-
dóság a kiválasztott nép különlegessége. A külön-
legesség azonban a kiválasztottságból következik,
ahogy egy átlagos csoport az isteni kiválasztás kö-
vetkeztében egyfajta spirituális előőrssé válik.
Nincs egyedüliségre való törekvés, hogy egyetlen
legitim válasz lehessen, elfogad más csoportokat is.
A kiválasztottságra pedig nem privilégiumként kell
tekinteni, hanem felelősségként, melyen egyenlő
mértékben osztoznak a betértek és születés által zsi-
dók: mind automatikusan Ábrahám és Sára gyere-
keivé válnak, akik nem az eredetiek vagy igaz
elsők voltak, hanem az első betértek csupán. A ha-
gyomány szerint Ruth előbb esküdött fel Izrael
népének és csak utána Istennek, vagyis a többi
(zsidó) emberhez való hűség előbbre való, mint a
spirituális.

A modern zsidóság egyik legnagyobb kihívása a
kiválasztottságban és egyediségben és az átlagos és
egyetemes közötti feszültség. A történelem során a
mindennapi zsidó életstratégiákat folyamatosan vé-
gigkísérte a túlságos nyitás és a teljes elzárkózás
közti mozgás.

A XIX. század végén az első hullámban érkező
zsidó pionírok az európai gettókból és az ottani sze-
génység és kilátástalanság elől menekültek el, a mai
Izrael területén azonban szinte ugyanez várta őket.
De az érkezők narratívája több volt, mint egyszerű
megérkezés, egy négyezer éves kötelék visszaállítá-
sa volt, a hazatérése. Ezzel szemben a palesztinok
szemében ahogy az Ottomán, majd a Brit Biroda-
lom is csupán ideiglenes megszálló hódítók voltak,
ugyanígy értelmezték és keretezték az érkező zsi-
dókat és felépülő államukat.

A kezdeti konfliktusok alapja a föld volt. A zsidó
telepések fokozatosan felvásárolták a területeket,
amelyek gazdái az esetek többségében távoli földes-
urak tulajdonai voltak. Így a generációk óta ott
élő, de nem tulajdonos helyiek úgy érezték, jogta-
lanul kiszorították és elűldözték őket. A korszak ci-
onista érkezői a szocialista rémálommal találták

szembe magukat, ahol zsidó helyett arab proletariátus végezte a munkát, vagyis nem alakult ki zsidó munkásosztály. Ezért a szocialista eszméket valló cionisták feladatuknak tekintették létrehozni a hiányzó zsidó munkásosztályt, ami azonban csak a meglévő arabok hátrányára és munkából való kiszorításával valósulhatott meg. Vagyis a földjeik mellett a bér munkás megélhetésüket is az újonnan érkező zsidó hullámoknak köszönheték.

A levelek különös figyelmet fordítanak a különböző modern izraeli állami ünnepekre és megemlékezésekre. Személyes élményeken, meglátásokon keresztül bemutatva és értékelve akár a hatnapos háborút vagy a függetlenség kikiáltását, Jeruzsálem visszafoglalását. A hatnapos háborút a szerző még tinédzserként a tévéközvetítésen keresztül követte a New York-i zsidó közösség tagjaként. Majd

a háború utáni első lehetséges alkalommal édesapjával látogatott először Izraelbe, és ekkor tudatosult benne, hogy mennyire diverz a közösség, és minden, ami a száműzetés során széttöredezett, most itt Izraelben újra egységes egésszé áll össze.

A szerző többször is hangsúlyozza, hogy az adott helyzetben csak a kétállami megoldás működhet. Az egyállami megoldásnál Jugoszláviát vízionálja, és a délszláv háborúval és mészárlásaival történő összeomlását. Helyette egyesíteni kell azokat az eltérő hagyományokat, melyeket a világ különböző sarkaiból érkező zsidók hoztak és adtak Izraelnek. Törekedni kell a szekularitásra, mert csak az tud biztonsági hálóként működni a fundamentalizmussal szemben, a fejlődés iránya pedig így a kevesebb vallási törvény, de több szervesen a mindennapi életbe beilleszthető hagyomány.

